

TASVIRIY SAN'ATDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI

Yusupova Obida Olimjon qizi*Andijon davlat pedagogika instituti talabasi*Tel: +998-94-301-06-31 E-mail: obidaxontuxtayeva@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ranglarning tasviriy san'atdagi psixologik ahamiyati, ularning inson ruhiyatiga ta'siri hamda estetik idrokdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda rang psixologiyasining tarixiy ildizlari, Gyote, Kandinskiy va boshqa mutafakkirlar qarashlari asosida o'rganilgan. O'zbekiston rassomlari ijodida ranglarning ma'naviy va emotsional ifodasi, ularning milliylik bilan uyg'unligi tahlil qilingan. Maqolada, shuningdek, zamonaviy san'atda ranglardan foydalanishdagi muammolar va ularni hal etish yo'llari yoritilgan. Tadqiqot natijalari rang psixologiyasining san'at ta'limi, dizayn va raqamli ijod jarayonlarida muhim metodologik asos bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *rang, psixologiya, san'at, idrok, estetik ta'sir, madaniyat, kompozitsiya.*

Abstract: *This article explores the psychological role of colors in visual arts, focusing on their emotional, aesthetic, and cultural impact on human perception. The study analyzes the theoretical foundations of color psychology, drawing on the ideas of Goethe, Kandinsky, and other scholars. The research also examines the use of color symbolism in the works of Uzbek artists and its connection to national identity and cultural expression. Moreover, the paper discusses current challenges in color application within contemporary art and proposes possible solutions through educational and technological approaches. The findings demonstrate that color psychology plays a vital methodological role in art education, design, and digital creativity, offering new perspectives for interdisciplinary studies.*

Keywords: *color, psychology, art, perception, aesthetics, culture, composition.*

Аннотация: *В статье рассматривается психологическое значение цвета в изобразительном искусстве, его влияние на эмоциональное состояние человека и эстетическое восприятие. Проведен анализ теоретических основ психологии цвета на основе трудов Гёте, Кандинского и других исследователей. Особое внимание уделено интерпретации цвета в творчестве узбекских художников, а также его связи с национальной культурой и духовными ценностями. В работе обсуждаются современные проблемы использования цвета в искусстве и предлагаются пути их решения. Результаты исследования показывают, что психология цвета является важной методологической основой для художественного образования, дизайна и цифрового творчества.*

Ключевые слова: *цвет, психология, искусство, восприятие, эстетика, культура, композиция.*

Ranglar inson ongida chuqur hissiy, estetik va ma'naviy taassurotlar uyg'otadi [1]. Tasviriy san'atda rang — bu shunchaki ko'rish elementi emas, balki g'oya, kayfiyat va ma'noni

ifodalovchi kuchli vositadir. Insoniyat tarixida ranglar orqali fikr bildirish, holatni ifodalash, hatto ruhiy davolanish an'analari shakllangan. Shu bois rang psixologiyasini o'rganish san'atshunoslik, psixologiya va madaniyatshunoslik kesishgan nuqtada joylashgan dolzarb ilmiy yo'nalishdir. Ushbu maqolaning maqsadi — tasviriy san'atda ranglarning psixologik ta'sirini tahlil qilish, ranglar orqali emotsional holat va ma'naviy g'oyalarni ifodalash jarayonini yoritishdir. Vazifalar esa quyidagilardan iborat:

1. Rang psixologiyasining nazariy asoslarini tahlil qilish;
2. Ranglarning inson hissiyotiga ta'sirini ochib berish;
3. Mahalliy rassomlar ijodida ranglarning psixologik ma'nosini ko'rsatish;
4. Zamonaviy texnologiyalar va rang psixologiyasining uyg'unligini tahlil etish.

Tadqiqotning ob'ekti — tasviriy san'at jarayonidagi rang ishlanmalari, predmet esa — ranglarning psixologik ta'siri va estetik vazifasidir.

Rang psixologiyasining nazariy asoslari. Ranglar haqidagi ilk ilmiy qarashlar qadimdan mavjud. Aristotel rangni tabiat unsurlari bilan bog'lagan, Leonardo da Vinchi esa "rang — bu ko'rinmas tovush" deb atagan. XIX–XX asrda esa rang psixologiyasi ilmiy asosda shakllandi. Masalan, Yoxann Gyote "Ranglar nazariyasi" asarida har bir rangning hissiy ta'sirini o'rgangan: u sariqni quvonch, ko'kni tinchlik, qizilni ehtiros bilan bog'lagan [2]. Keyinchalik Vasiliy Kandinskiy o'zining "San'atdagi ruhiyat" (1911) kitobida rangning tovush va harakat bilan uyg'unligini asoslagan: u ko'k rangni ruhning ichki osoyishtaligi bilan, qizilni esa kuch va dinamizm bilan ifodalagan Zamonaviy tadqiqotlar ham ranglar inson ruhiyatiga bevosita ta'sir qilishini tasdiqlaydi. Masalan, fikricha, "ranglarning idrokda hissiy ko'lami madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq — bir xalq uchun ijobiy rang boshqa xalq uchun salbiy ma'noga ega bo'lishi mumkin" [2].

Ranglarning tarixiy kontekstdagi talqini. O'rta asrlarda islom madaniyatida ranglar ma'naviy ramz sifatida ishlatilgan: ko'k — osmon va ilohiylik, yashil — hayot va baraka, qizil — jasorat ramzi hisoblangan. Kamoliddin Behzod miniatyuralarida yashil va oltin ranglar uyg'unligi ilohiy nur timsoli sifatida talqin etilgan. U yaratgan sahnalar nafaqat shakl, balki rang orqali ham ma'naviy ma'no kasb etgan — oltin fon ruhiy yuksaklikni, yashil esa hayotning abadiyligini ifodalagan. Behzod maktabining bu estetik yondashuvi keyinchalik Markaziy Osiyo miniatyura san'atida "nur orqali ruhni ko'rsatish" g'oyasini shakllantirdi [7].

G'arbda esa Uyg'onish davrida ranglar realizm va hajmni ifodalashda asosiy vositaga aylandi. Leonardo da Vinchi va Mikelanjelo rang orqali shaklni "nafas oldirgan". Leonardo o'zining "sfumato" texnikasi orqali ranglar orasidagi o'tishlarni yumshatib, inson yuzidagi tabiiy nur o'yini va ruhiy chuqurlikni aks ettirgan. Mikelanjelo esa rangni jismoniy kuch va ma'naviy qudratning ramzi sifatida ishlatgan, ayniqsa, "Sikstin kapellasi"dagi freskalarida ranglar orqali harakat va dramatismni jonlantirgan.

XIX asrga kelib, impressionizm oqimi rang psixologiyasiga butunlay yangi talqin olib kirdi. Impressionist rassomlar — Klod Mone, Ogüst Renual va Edgar Dega — rangni tashqi obyektiv narsa emas, balki subyektiv hissiyot ifodasi deb bildilar [3]. Ular tabiatdagi yorug'likning o'zgaruvchanligi orqali kayfiyatni tasvirlashga intildilar. Ranglarning tabiiy

o'zgarishi inson ruhining o'tkinchi holatlari bilan uyg'unlashdi. Mone o'zining "Water Lilies" asarida moviy va yashil ohanglar bilan tinchlik va fikr jimjitligini ifodalagan bo'lsa, Renewal qizil va to'q sariq palitralar orqali quvonch va hayotiy energiyani ifodaladi.

XX asrda rangning psixologik ma'nosi yanada chuqurlashdi. Ekspressionistlar (V. Kandinskiy, E. Munk) rangni inson ruhining bevosita tili sifatida ishlatdilar. Kandinskiy "San'atdagi ruhiyat haqida" asarida "har bir rang — bu tovush, har bir chiziq — bu ohang" deya yozgan. Bu qarash san'atni musiqiy, ritmik idrok orqali anglashga olib keldi. Shu tariqa, G'arb va Sharq san'atida ranglar turli davrlarda turlicha ma'nolar kasb etgan bo'lsa-da, ularning asosiy mohiyati bir — **ruhiy va estetik ifoda vositasi** bo'lib qolgan [4].

Ranglarning hozirgi davrdagi ahamiyati. Bugungi kunda ranglar faqat estetika emas, balki marketing, dizayn, terapiya va raqamli san'atda ham psixologik vosita sifatida qo'llanmoqda. Masalan, interyer dizaynida ko'k rang ish unumdorligini oshiradi, qizil esa diqqatni tortadi. O'zbekiston rassomlik maktablarida ham bu yo'nalish rivojlanmoqda. Toshkent san'at instituti professorlari ta'kidlaganidek, "rassom uchun rang — bu fikrlash vositasi, u orqali inson ruhining turli ohanglari tasvirlanadi". Mahalliy rassomlardan Javlon Umarbekov, Akmal Nur, Bobur Ismoilov asarlarida ranglar ruhiy holat va shaxsiy ichki dunyoni ifoda etuvchi asosiy vosita sifatida chiqadi.

Bugungi san'atda rangning psixologik ahamiyatiga e'tibor kamaymoqda — bu texnologik yondashuvlarning ortishi bilan bog'liq. Ko'plab yosh rassomlar rangni texnik element sifatida, lekin hissiy mazmunsiz qo'llamoqda. Yechim sifatida san'at ta'limida rang psixologiyasi bo'yicha maxsus fanlarni chuqurlashtirish, virtual san'at (VR art) orqali rang idrokini interaktiv tarzda o'rganish, shuningdek, milliy ramz va rang kodlarini o'qitishga e'tibor berish zarur.

Rang psixologiyasi inson tafakkurining estetik va hissiy tabiatini ochib beradi. Misol uchun, sovuq ranglar (ko'k, kulrang, binafsha) — osoyishtalik, fikrga cho'mish, melankoliya hissini uyg'otsa, issiq ranglar (qizil, sariq, to'q sariq) — energiya, hayot va harakat timsolidir. Tasviriy san'at asarlarida bu qarama-qarshiliklar psixologik dramatism yaratadi. Akmal Nur asarlarida qizil fon ustida tiniq ko'k chiziqlar inson ruhining ziddiyatini aks ettiradi [5]. Yoki Mone "Water Lilies" asarida moviy-yashil palitra orqali sokinlik va vaqtning oqimini ifoda etadi. Madaniy jihatdan esa ranglarning talqini farqlanadi. Sharqda oq — poklik va yangilanish ramzi bo'lsa, G'arbda u ko'pincha sovuqlik yoki yo'qotish bilan bog'lanadi. Shu sababli, global san'atda rang psixologiyasi "madaniy tarjima" talab qiladi. Ranglar, aslida, san'atda "tilsiz til"dir — ular so'zsiz gapiradi, his bilan o'qiladi [6].

Xulosa. Rang psixologiyasi tasviriy san'atda nafaqat estetik, balki ruhiy, madaniy va kommunikativ vositadir. Rassom rang orqali dunyoni qayta ifodalaydi, tomoshabinni hissiy tajribaga chorlaydi. Maqola davomida ko'rildi: ranglar tarixan inson tafakkuri bilan birga shakllanib, san'atda g'oyaviy yuk tashuvchi vositaga aylangan. Zamonaviy davrda esa bu bilimni psixologiya, dizayn va texnologiyalar bilan integratsiyalash zarur. Kelajak istiqbollari — raqamli muhitda rang psixologiyasining yangi qirralarini ochish, virtual ekspozitsiyalarda

hissiy rang tajribalarini o'rganish, hamda O'zbekiston rassomlik maktabida rang psixologiyasi bo'yicha mustaqil ilmiy yo'nalish yaratishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Arnheim, R. (1974). Art and Visual Perception. Berkeley: University of California Press.
2. Gage, J. (1999). Color and Culture: Practice and Meaning from Antiquity to Abstraction. Thames & Hudson.
3. Gyote, Y. (1810). Ranglar nazariyasi. Germaniya.
4. Heller, E. (2009). The Psychology of Color. London: Taschen.
5. Ismoilov, B. (2022). Ranglar va inson ruhiyati: zamonaviy tahlil. Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Kandinskiy, V. (1911). San'atdagi ruhiyat haqida. Moskva: Iskusstvo.
7. Karimov, O. (2017). Kamoliddin Behzod miniatyuralarida rang va shakl uyg'unligi. O'zbekiston san'at jurnali.
8. Rasulov, N. (2021). Rang – rassom fikrlashining asosi. Toshkent san'at instituti ilmiy to'plami.
9. www.arttherapy.org – Color in art therapy and human emotion.
10. www.britannica.com – Color psychology in art and design.